

Nappali ház

– irodalmi és művészeti szemle

„Kéne egy csapat” – sóhajt fel Minarik Ede a Régi idők focijában. Ezt a közvetlenül tett előtti sóhajt lehet visszahallani a Nappali ház című folyóirat első, beköszöntő számában: „Jó volna, ha lenne egy újság. Egy folyóirat, amely szép lenne, kézbe kívánczó, amellyel el lehetne időzni, amit nézni, sőt nézegetni lehetne. Egy nyugalmasan megmutató tárgy. Betűk formája, szövegek törése, kép következne először, aztán olvasás, elutasítható és elfogadható mondatok egymásutánja.”

Az első tehát, amit a szerkesztők elvártak önmaguktól, hogy a lap szép legyen. Szép is lett. Nagy alakú, de nem idomtalanul hatalmas, kemény gerince van, hogy jól meg lehessen fogni, de a borítója széthajtható és színes. Eperjesi Ágnes, a lap külsejéért is felelős képszerkesztő stílust teremtett, illetve igazodik ahhoz a stílushoz, amelyet nyugodtan nevezhetünk „nappaliházás” ízlésnek: a borítók és a belső, szerényen illusztrációnak nevezett képanyag a legújabb magyar és külföldi képzőművészeti törekvéseket mutatja be, ugyanakkor hagyja hatni magukat a képeket; sem azt nem érzi fontosnak, hogy különösebben magyarázgassa őket, sem pedig azt, hogy extravagáns tördeléssel, nyomdatechnikai eszközökkel hívja fel a figyelmet rájuk. Ezek a főként intellektuálisan nyugtalanító képek klasszikus nyugalomú elrendezésben, klasszikus nyugalomú szövegek között kapnak helyet, és azt hiszem, semmi sem lehetne nekik valóbb környezet.

Az Újlak-csoport, a Xertox-csoport és a Hejtes Szomlyazók csoportjának tagjai adják meg azt a művészeti modellt, amelyre a Nappali ház támaszkodik: az „új szenzibilitás” utáni, posztposztmodern korszak, a kilencvenes évek művészete ez. Célkereső művészet, amely forma- és motívumkincsét az avantgarde-tól és az azt követő művészeti mozgalmaktól örökölte, s hozzá kapta a posztmodernről azt a jogot, hogy ne legyen kötelezően eredeti, hogy szabadon használja, variálja ezt az örökséget, s hogy megpróbáljon tartalmat találni a magyarázatokban kifáradt, túlkomplikált alkotási folyamatoknak. A műalkotás egyszerre tárgy és esemény, a művész egyszerre mesterember és bohóc.

A folyóiratban megjelenő fotók általában arra valók, hogy dokumentálják ezeknek az alkotásoknak és eseményeknek a létét. Ugyanakkor a Nappali házban már tanúi lehetünk egy ezt a pusztán dokumentáló jelleget kitágítani vágyó törekvésnek is: az 1991/3. szám borítója egy létező műalkotás maga: a Xertox-csoport (Lévay Jenő, Regős Imre, Świerkiewicz Róbert) Boyler című akciófestménye, amelyet egészében soha senki nem látott, s amely 2000 darabra vágva az egyébként Berlinről szóló szám borítója lett, s tette ezzel műtárggyá magát a kézbe fogható folyóiratpéldányt.

„Jó volna – folytatják a szerkesztők első sóhajukat –, ha a nézhető és az olvasható gondolat ugyanarról a területről érkezne. Onnan, ahol mindig világos, hogy mit miért gondoltak. Ott a gondolat soha nem jelent sem többet, sem kevesebbet, mint kigondolóját. Ott a gondolat lehet tétova és erőteljes, feledékeny és precíz, de semmiképpen sem személytelen. Mert abban a majdani lapban minden a gondolkodó saját útjáról szólna, írások és képek egyaránt.” És 1989 júniusától kezdve nyilvánvaló, hogy ez a kívánság több, mint jámbor óhaj: a Nappali ház létezik, s nemhogy nem halt el, mint akkortájt induló lapársai közül oly sokan, hanem virul, nemhogy nem adott le eredeti céljaiból, elképzeléseiből, de még melléjük is vett néhányat. A Nappali ház fiatal szerkesztői többet tesznek,

mint egyszerűen a dolgukat: folyamatosan gyakorolják a lapcsinálás alkímiáját, míg meg nem történik velük is az, ami a régi tudósokkal, hogy nem egyszerűen egy lap kerül ki a kezük alól, hanem ennél többet, egész kultúrát teremtenek, az „egész”-nek kerülnek birtokába. (Persze a hasonlat sántít: nekik ugyanis az aranycsinálás is sikerült, bizonyították rá maga a lap.)

Ahogy a borító kapcsán már volt róla szó, a *Nappali ház* nem elégszik meg az egyszerű közlő szerepével: maga is műtárgy akar lenni. Ugyanúgy nem egyszerűen irodalmat és művészetéről, művészettudományról szóló írásokat közöl, hanem meg is rendel cikket, ki is váltja azt, hogy az alkotók egy-egy témáról elkezdjenek gondolkodni – a *Nappali ház* részére. Az ilyen típusú ösztönzés legegyszerűbb módja, amelyet más lapok is szívesen alkalmaznak, hogy olyan tematikus számokat adnak ki, amelyekről jó előre értesítik a számba jöhető szerzőket. A legérdekesebb ilyen típusú *Nappali ház*-szám az operáról szóló volt (1990/3). Ebben a felkérésre készített opera-témájú fotók és rajzok mellett az írások is (majdnem) mind az operáról szólnak, de egészen máshonnan és másképpen. Vannak a számban opera-forgatókönyvek (*Kukorelly Endréé, Moldován Domokos és Szócs Géza közös filmjéé*) és irodalmár-esszék az operáról (*Csuhai Istváné, Kerényi Károlyé*). Van benne tudománytörténeti felfedezés is: *Szerdahelyi György Alajos XVIII. századi jezsuita esztéta és költő 1784-ben latinul megjelent zenetörténeti-zenekritikai tanulmányának modern fordítása a zenei drámáról. Csengery Adrienne beszél a barokk operajátszás hagyományáról, a gesztusnyelv változásairól és ennek következményeiről. Ugyanakkor ez az opera-szám nem (csak) okos, tematikus írásokból áll, amelyekből megtudhatunk valamit az opera történetéről és mai lehetőségeiről, hanem arról tud szólni, hogy mit jelent az opera. Zene és színház, képzőművészet és irodalom, múlt és jövő, idegen és személyes, ahogyan *Balassa Péter* írja: „... az emberi világ, az emberi lét alapvető szenvedélyességéről és szenvedéséről, ennek nonverbális rétegéről: zenéjéről szól. Az opera összehasonlíthatatlan történés; nem a librettóé.” Ezt a történetet képes felidézni ez a *Nappali ház*-szám, a maga sokféle megközelítést eltűrő, sőt támogató elrendezésével képes fontossá tenni egy félig halott műfajt.*

A másik különös tematikus vállalkozás az 1991/1-2. számban a Mesterséges világok című rész. „*Meg kell terveznem valamit. Pontosan minden / részletében, de valami olyasmit, amit még / én se értek. Tervrajzokat kell készítenem, / vagy talán csak egyetlen kis rajzot, amelyen / minden rajta van, mégis teljesen áttekinthető*” – írja körül *Szijj Ferenc* költő a belső borítón azt a vágyat, amely alapja lehet a teremtő fantázia sokszor elszábadultnak tűnő kalandjainak. *Szijj Ferenc* a lap egyik szerkesztője is, így tehát módja volt erre az érzésre felépíteni egy egész lapszámot, és megtölteni olyan cikkekkel, amelyek nemcsak a művészeti-irodalmi érdeklődésű olvasók körében számíthatnak elismerésre, hanem a természettudományok iránt vonzódók körében is. *Babarczy Eszter* a kertekről, *Szentesi Edit* a Szent sírokról, *Sajó Tamás* a világtérképekről ír művészettörténeti tanulmányt. *Mészáros F. István* hírt ad a Bioszféra II. elnevezésű kísérletről: Arizonában létrehoztak egy mesterséges világot, egy „léptékarányosan kicsinyített, a külvilágtól hermetikusan elzárt, de mintegy kirakatban megtekinthető Föld-Anyá”-t. A *Nappali ház* módot ad arra, hogy a szerző ne csak mint tudományos kísérletet értékelje a jelenséget, hanem mintegy műalkotásként szemlélve a jelentését keresse. *Kunszt György* a dekonstruktivisták építészetéről szóló tanulmányában szintén a jelentés kérdését feszegeti, de találunk a lapban speciálisan tudományos tanulmányokat is: pl. *Gilyén Judit* pszichológus a „Világ-játék”-tesztről, *Galántai Zoltán* technikatörténész pedig a csapkodószárnyas repülőgépekről ír.

A *Nappali ház* kultúrateremtő munkájához nemcsak a tematikus számokba való megrendelések tartoznak, hanem például annak a felvilágosodás-konferenciának a megszervezése is, amely 1991. november 27-én volt a *Knoll Galériában* „*Mikor mire jó a filozófia, avagy mi a felvilágosodás?*” címmel. A szerkesztő-szervezők egy rövid Kant-szö-

veget küldtek szét a témához hozzászólni remélt kutatóknak, gondolkodóknak, s az erre adott válaszokból alakult ki az a termékeny vita, amely az 1992/1-es szám hasábjain olvasható. *Vidrányi Katalin, Ludassy Mária, Kisbali László, Fehér Márta és Tengelyi László* ezen a szerényen „matiné”-nak nevezett mini konferencián lehetőséget kaptak arra, hogy terjedelmében és formájában az esszé szabadságát használják ki olyan kérdések kifejtésére, amelyek mint a téma kutatóit valószínűleg a legmélyebbről érintik őket: a „miért érdekel” és a „miért fontos” alapvető, de a filozófia tudománnyá, majdhogynem pusztán filozófiatörténeté, szövegmagyarázattá vált mai gyakorlatában szinte elképesztő kérdéseinek megválaszolására. Még a felvilágosodásról való beszélgetésnél is érdekesebb az a vita, amelyet Vidrányi Katalin hozzászólása indukált: a következő (legutóbbi) számban Kocziszky Éva, Vidrányi Katalin és Balassa Péter vallanak a vallásosságról, saját hitükről és kétségeikről.

Balassa Péter a „nappaliházások” egyik közvetlen szellemi mestere, a szerkesztők egy része egyetemi tanítványa is volt. Az ő esztétikai szemlélete és irodalmi ízlése sokban meghatározta a Nappali ház szellemi arculatát. Mostanra persze a tanítványok a maguk útját kezdték járni, sőt, Balassa Péter bevallása szerint vissza, őrá is hatottak például *Beck András* gondolatai. Az a hermeneutikai alapozottságú filozófiai-esztétikai művészetfelfogás, amely olyan termékenynek bizonyult eddig, mégis új utakat keres. *Radnóti Sándor* kritikus szavaival: ma „erős irányzat foglal állást az interpretáció ellen, kiváló magyar kritikusok is nem kritikusnak tartják magukat, vagy osztják *Marcel Duchamp* nézetét: nincs megoldás, mert nincs probléma” (Holmi, 1992. nov.) Radnóti Sándor a „kritika metakritikai elbizonytalanodásának, posztmodern frusztrációjának” tekinti azt a szemléletet és az irodalomról való gondolkodásnak azt a módját, amelyet a Nappali ház is képvisel, s meggondolandó, hogy nem jogos-e az elmarasztalása (s nem csak az eltérő gondolkodásmódból fakadó). A *Nappali ház* 1989-es indulásakor a kritikai rész még más volt, mint a mostani számokban. Eleinte még szerepeltek a lapban klasszikus értelemben vett kritikák, például a szerkesztő *Károlyi Csabáé Pályi Andrásról* vagy *Várszegi Tiboré* az *Aisa* című színházi előadásról. Ugyanakkor a lap legelső esszéisztikus írása *Beck András Ön-kritika* című három kritikai „dala” már valami más. Talán legegyszerűbb lenne reflexiónak nevezni. S ez az a reflexív-önreflexív művészet szemlélet az, ami a Nappali házat azóta is, sőt egyre erőteljesebben meghatározza.

Ennek a reflexiónak az egyik jele az, hogy a szerkesztők nemcsak saját maguktól és a nemzedéküktől közölnek írásokat, hanem egyik fontos műfajuk az interjú, mégpedig zömében a közvetlen mesterekkel: *Balassa Péterrel, Bacsó Bélával, Radnóti Sándorral, Szegedy-Maszák Mihállyal*. Ezek az interjúk az esztétika, a kritika, az irodalomtörténet esélyeit és lehetőségeit járják körül. Az önreflexió része lehet az is, hogy szívesen közölnek szövegeket a „mesterek mesterei”- től is: Heideggertől, Wittgensteintől, s az íróktól is legszívesebben olyan jellegű írásokat, amelyek magáról az írásról, irodalomról szólnak (pl. *Danilo Kiš, Gombrowicz* vagy *Kukorelly Endre* szövegei) Ez az önreflexió érhető tetten abban a felkérés-sorban is, amelyben fiatal magyar írókat ösztönöztek arra, hogy írjanak – egymásról. Így születtek az 1991/1-2. szám írásai, amelyekben *Kemény István* ír *Garaczi Lászlóról, Kukorelly Endre Tasnády Attiláról* és *Németh Gábor Kukorelly Endréről*. Vagy az a játék, amelyben a szerzők kiválaszthattak egy számukra fontos idézetet, s ehhez fűzhatték hozzá irodalmi művé váló reflexióikat. Ebből a feladatból született *Márton László Szalárdy-esszéje, Németh Gábor Márai-reminisztenciája* és *Füst Milán Őszi sötétség* című versének lírai továbbgondolása *Kemény István* által. (1991/4.) Tehát ez a reflexív-önreflexív gondolkodásmód nemcsak azt jelenti, hogy a klasszikus értékmegítelő kritika kiveszett a *Nappali házból*, hanem azt is, hogy helyébe tudtak lépni az értékteremtés új módjai.

A *Nappali ház* azonban mindenekelőtt irodalmi folyóirat.

Ugyanaz a korosztály készíti, amely az alternatív zenét, életérzést hozta Magyaror-

szágra a 80-as évek elején, az a korosztály (a kb. 1955 és 65 között születettek), amely a Fideszt is megszervezte.

A versek. Vagyis inkább a költők, hiszen ekkora terjedelemben nem lehet akár csak egyetlen versről is írni. Nézzük meg a legutolsó számot, az 1992/3-at, hogy kik írnak benne verset! Az mindenesetre gyorsan kiderül, hogy a *Nappali ház* nem egy szűken mért korosztály lapja.

Rácz Péter 44 éves, vagyis – elvileg – másik nemzedék. Két verse a 23. oldalon finoman illeszkedik az előttük lévő *Babelről* szóló tanulmányhoz: az *Egy blokádra* című vers csöndesen emlékezett „más októberek szürke gyerekeire”, a sírása című pedig az álom elfelejtéséről is szól – Rácz verseit *Forgács Zsuzsa* novellái követik, többek közt az *Apa álma*.

Kun Árpád tipikus *Nappali ház*-korú. A *Bál* és az *Ilion* című könyvek szerzője. Az ő két verse ezúttal két elemhez szól: a földhöz és a vízhez, és valami olyan nyugtalansággal, amelyet csak az érezhet, aki nagyon-nagyon nyugodtan évekig néz-néz valamit, azért, hogy megértse, de persze nem érti meg. Egyébként éppen Kun Árpád az a magyar költő, aki a legközelebb áll egy efféle megértéshez: a természethez (ha tetszik: a környezethez) varázsos szál fűzi. „Köztem és a hold között helyet keres a víz.” – írja.

Jónás Csaba még fiatalabb, 1968-as. Próza- illetve szöveg- vagy inkább esszéversei Kun Árpád mellé kerültek a lapszámban, és a tónusban tényleg van rokonság. De Jónás Csaba nem az elemekig akar látni. Ennek az öt költeménynek nem a tér, inkább az idő a foglalatja. Ami mégis színtér bennük, az a város. Borgesi pontosságúak Jónás Csaba mondatai: „Ez a város az egészen érett emberek szerencséje, azoké, akik beérik magukkal. Akik tudják, hogy a természet követése öregít.” (Velece)

Koppány Márton két költeménye sem véletlenül került a képzőművészettel foglalkozó rész közepébe. Ő maga is képzőművész, A „*G. Berkowitz*”-*bélyegző* című szabadverse pedig egy megható kis találkozásról szól két New York-i képzőművész között, akiknek legfeljebb gyűlölniök lehetne egymást; hiszen „John E. kollázművész. A szemétben guberál anyagot.”, „a kistermetű feketeöltönyös, mindig nett öregúr”, G. Berkowitz azonban „tudta, hogy John E. művész”.

Térey János, a 70-es születésű Térey János az, aki a legkorábbra, *Szomorj Dezsőig* nyúl vissza. Versei szórakoztatóak, mert az a fajta lírai én beszél belőlük, aki migrént kap, ha át kell mennie Budára, és ehhez a századelős, ideges, nőies, pesti attitűdhöz vidám kontraszt egy-egy ilyen sor: „Én yuppie vagyok, szervezek.” Téreynek 22 évesen nemcsak szomorymusa, de kimunkált téreyzmusa is van már, ezenkívül kötete (Szétszóratás). A kisujjában pedig ott a forma.

A szám hatodik versszerzője *Darvasi László*. (A második kötete éppen most jelent meg A *Portugálok* címmel.) A *Vidám mondatok* szellemi tűzijáték itt a 85. oldalon, a legutóbbi *Nappali ház* vége felé. A Weöres Sándor-i egysoros versekhez méltók ezek a mondatok.

Mindegyikben el van rejtve néhány olyan logikai csavarás, amelyeneket álmában szed össze az ember. Darvasi bármelyik mondatát érdemes olvasgatni. Szellemesek: „Achtung! Achtung!, kedveskedik egy magyar papagáj.”, sőt katartikusak: „Most már csak egy börtönerkélyt szeretnék. Kiállnék a fényre és addig nevetnék amíg csak élek.”

A felsorolt hat költőn kívül ezúttal prózával szerepel ebben a mintának választott számban még három költő: *Marno János*, *Márton László*, *Kukorelly Endre*.

A „*Nappali ház*” egy szelíden archaizáló asztrológiai kifejezés. A bolygók helyét jelenti, amikor nappal van, vagyis világos, meleg és jóindulatú közeg. A *Nappali ház* egy nappali folyóirat.